

С. О. Біляєва

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОРОДИЩА ТА ФОРТЕЦІ ТЯГИН: ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЗАВДАННЯ

Статтю присвячено результатам археологічних досліджень південної ділянки Литовсько-Руського кордону з Золотоординськими володіннями.

Ключові слова: Південне прикордоння, фортеця Тягин, митниця, розкопки городища, литовська матеріальна культура, Золото Орда.

Вступ. Історичний розвиток та матеріальна культура Північного Причорномор'я доби середньовіччя входять до кола актуальних питань історії України, поєднана із низкою доле-носних подій та наслідків. Значна роль у їх висвітленні належить археологічним пам'яткам, які репрезентують матеріальну культуру південного прикордоння Великого князівства Литовського і Руського із володіннями Золотої Орди. У історичному контексті це пов'язано із важливим політичним та економічним значенням регіону у відносинах із Золотою Ордою, італійськими містами-державами, які посідали провідне місце у розвитку торгівлі у чорноморському та середземноморському басейнах. Саме тут, на торговому шляху із північного Заходу на Південний Схід, відбувалося функціонування митниць та переправ (Таванська і Тягинська), облаштування фортифікаційних осередків держави. У хронологічному проміжку часу просування на Південь та формування південної ділянки кордону відмічені діяльністю Великого князя Литовсько-Руської держави Вітовта наприкінці XIV — першій половині XV ст. Тому, конкретизація питань облаштування кордону, розбудови фортець, їх оточення, матеріальна культура постали завданням спеціальних досліджень. Проте, археологічне вивчення регіону протягом тривалого часу не

було орієнтовано на цілеспрямоване вивчення пам'яток цього періоду.

Матеріали і методи. Перші роботи були розпочаті у 1914 р. відомий український археолог і краєзнавець В. І. Гошкевич провів загальні обстеження на городищі біля с. Тягинка (зараз — Бериславського р-ну Херсонської обл.), стаціонарні розкопки фортеці Тягин та могильника. Результати досліджень були надруковані у Літопису Херсонського музею у 1916р. (Гошкевич 1916).

Надзвичайно важливим об'єктом досліджень В. І. Гошкевича була фортеця Тягин, яку він пов'язував із будівельною діяльністю Великого князя Вітовта кінця XIV — початку XV ст. з просуванням в бік Чорного моря вздовж великих річкових артерій — Дністра та Дніпра, що дозволило охопити великий регіон Причорномор'я. До того ж, литовські зодчі згадуються у історичних джерелах, як будівничі фортець. Відома думка, що у розбудові ранніх структур Білгород-Дністровської фортеці могли також брати участь і литовські будівничі (Шлапак 2001, с. 37). Поки що це не знайшло підтвердження архітектурними дослідженнями (Шлапак 2001, с. 146). Проте, М. Шлапак вважає достатньо правдоподібним те, що після руйнацій 1420 р. князь Вітовт із литовськими будівничими міг надати допомогу молдавському господарю Олександру Доброму (Шлапак 2001, с. 38). Під час обстеження структури фортеці Міжнародною Південною Середньовічною експедицією проф. Дж. Беннетом були отримані деякі дані щодо раннього періоду будівництва та можливості побудови первинної цитаделі (Finkel, Biliaieva, Ostapchuk 2008, р. 8).

Що стосується фортеці Тягин, її перший дослідник В. І. Гошкевич (Гошкевич 1916), ро-

Рис. 1. Розташування розкопів 2016—2017 рр. на території городища

зуміючи значення пам'ятки, сподівався на продовження досліджень. На жаль, він так і зміг реалізувати власні плани, але результати робіт відкрили можливості первинного аналізу унікального об'єкту Півдня.

Вивчення пам'ятки у ХХ — на початку ХХІ ст. пов'язане із іменами М. І. Абікулової, Н. П. Оленковського, С. В. Бахматова, В. Є. Ілінського. Утім, на жаль, ці роботи носили епізодичний характер і не постали постійним цільовим науковим проектом. Питання планування фортеці та городища в цілому залишилися не вирішеними. Проте, фортеця Тягин була включена до списку пам'яток Національного значення в межах Нижньодніпровського Національного природного парку.

У 2016 р. ми розпочали археологічне вивчення пам'ятки (рис. 1), з перспективою плано-мірного дослідження її планування, забудови, матеріальної культури (Біляєва, Фіалко, Гу-

ленко 2017, с. 495—502). Надзвичайно важливим було з'ясувати взаємозв'язок городища та фортеці. Тому, ділянку (64 м² разом із шурфом) було закладено у 150 м на захід від розкопу В. І. Гошкевича на південно-західному краю території плато, де були помічені скупчення каменів та поглиблення. Під шаром дерну було виявлено глиняну трамбівку потужністю 0,2 м, каміння вапняку, пісковика та ракушняку. У північно-західній частині квадрату виявлена частина водоводу, який складався з фрагмента керамічної труби, укладеної між камінням. Водовод продовжується в західному напрямку, що фіксується ще двома фрагментами глиняних труб, один з яких завершується муфтою (патрубком). Аналогічна конструкція водоводів простежена під час розкопок Нижнього двору Білгород-Дністровської фортеці як конструктивний елемент системи водопостачання та водовідведення.

У південній частині розкопу на глибині 0,12 м зафіксований ланцюжок каменів завдовжки 6,5 м, що можливо залишився від будівлі. Серед камінців була половинка жорна з ракушняку. Крім того, під трамбівкою на глибині 0,45 м зафіксовані рядки глиняно-лозових конструкцій, що збереглися у довжину до 3,5 м. (рис. 2). Колекція речей, отриманих на розкопі засвідчує інтенсивну потужність культурного шару і близька за складом та культурною належністю до знахідок В. І. Гошкевича.

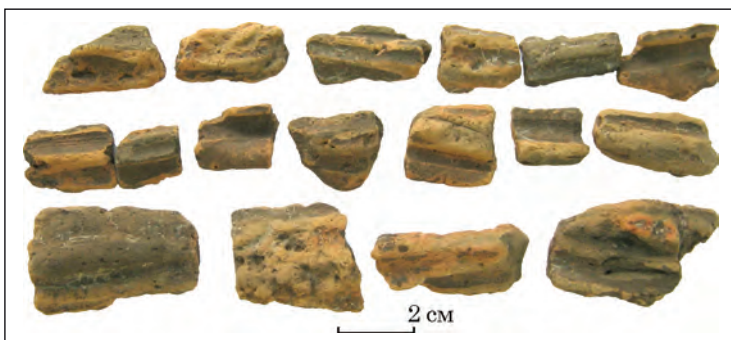

Рис. 2. Глиняно-лозові конструкції з розкопу 1

Рис. 3. Фрагменти кераміки сграфіто

Найбільша кількість артефактів традиційно належить керамічним виробам, серед яких слід відмітити тарний, кухонний та столовий посуд, зокрема з ангобом та поливою зеленого та брунатного кольору. Особливо слід відмітити посуд відкритих форм (чаші -миски) сграфіто кінця XIV — XV ст. (рис. 3), аналогії яким є в Очакові так Білгороді-Дністровськом, а також серед кераміки групи Південно-Східний Крим (Біляєва 2012, с. 193, 182; Тесленко 2018, с. 63). Аналогії подібним зразкам кераміки сграфіто зустрічаються у шарах XIV—XV ст. Північного Причорномор'я (Білгород-Дністровський, Очаків, Дніпровка II та ін.). Серед металевих виробів (з заліза, чавуну та бронзи) є серп, аналогічний знахідці В. І. Гошкевича. Є також цвяхи різного призначення, вістря черешкової чотиригранної стріли, кресало, фрагменти чавунних казанів. Поблизу розкопу знайдена залізна каблучка із овальним щитком та зображенням «вершника» (?), а також пошкоджена бронзова монета, яка за визначенням Г. О. Козубовського швидше за все, є татарською і датується кінцем XIV — XV ст.

У 2017 р. стаціонарні розкопки городища були продовжені. Вони проводились на двох ділянках загальною площею 100 м². Перша ділянка (50 м²) була продовженням розкопу минулого року. Тут зафіксовані залишки будівельних структур, у спорудженні яких використані частково оброблені вапнякові плити, сирцева та опалена цегла, вапняковий та глиняний розчин. На стратиграфії західної стінки розкопу простежена сирцева кладка до 2—3 рядків. Зафіксована і ще одне місцезнаходження водоводу, розчищені уламки глиняних труб, які були укладені між камінням з обох боків.

Артефакти представлені знахідками знарядь праці, побутових речей, будівельним інвентарем, вістрями стріл, гончарної кераміки з поливою та без поливи, прикрасами. Серед останніх привертає увагу бронзовий пластинчатий браслет з не зімкнутими кінцями відігнутими назовні, аналогії якому знайдені у Литві серед інвентарю поховань XIII—XIV ст.: Обялай (Urbanavicius, Urbanaviciene 1988, s. 30, fig. 37: 10) та ін. Знахідка такого браслету на городище Тягин ставить питання про його можливу

Рис. 4. Накладки на гаманці: 1 — бронзова; 2 — залізна

належність до кола литовських старожитностей. Але близькі за формою браслети відомі і у східнослов'янських землях. У типологічній класифікації Г. О. Федорова-Давидова браслет такої форми виділений у тип IV, який не набув масового поширення серед кочовиків (Федоров-Давыдов 1966, с. 41). Поруч із браслетом знайдено дві монети. Перша — срібна татарська монета із тамгою у центрі — дирхем другої—третьої чверті XV ст. Друга монета виготовлена з білону. Це польський денарій Владислава Варненчика (1434—1444 рр.), Краків. На тому самому розкопі знайдені ще дві монети. Перша монета золотоординська, срібна, дирхем, Кичи-Мухаммед (1430—1444 рр.). У центрі джучидська тамга, місце карбування Орда-Базар, розташування якої точно не відомо, але одна з поширених версій — Нижнє Подніпров'я. Друга монета бронзова поганої збереженості, швидше за все також татарського походження.

На цьому самому розкопі під час розчищення підлоги будівлі на глибині 0,75 м знайдено хрестоподібну накладку на шкіряний гаманець (рис. 4: 1). Розмір накладки $3,2 \times 2,0$ см, діаметр петлі 0,55, товщина 0,2, висота заклепки 0,3, її діаметр 0,3 см. Такі та інші за формою накладки застосовувались на гаманцях і широко розповсюджені у Литві. Накладка виготовлена з бронзи, ледве випукла, краплеподібна у центральній частині, виступ у верхній основі послюговує вертикальною петелькою з шишечкою зверху, по боках два округлих виступи із заклепками із зворотного боку для фіксації на шкіряній основі гаманця, у нижній частині.

Друга ділянка площею 900 м^2 була закладена у найвищій частині городища на відстані 300 м на північний схід від першого розкопу. У 2017 р. розпочато дослідження ділянки. Розкопаний фрагмент центральній частини площею 50 м^2 , де зафіксовано значне скопчення будівельних матеріалів: червона лекальна цегла та цегла прямокутної форми із залишками вапнякового розчину, уламки будівельно-архітектурних деталей з алебастру, уламки напільних вапнякових плиток, які можливо належить залишкам монументальної споруди.

Під час розчищення завалу вапняку та цегли від будівлі на глибині 0,6 м знайдено другу накладку на гаманець (рис. 4: 2). Накладка залізна, хрестоподібна із трьома заклепками із зворотного боку та вертикальною петелькою. За виглядом та розмірами вона більш масивна, ніж перша. Її розміри $4,1 \times 2,5$ см, в петлі — 0,8, товщина 0,2, висота заклепки 0,6—0,8 см.

У цьому самому розкопі знайдена монета — золотоординський мідний пул 70—80-х рр. XIV ст. з кафінською контрамаркою. Г. О. Козубовський нагадує одну з поширених версій, що така контрамарка передувала власному виробництву монет в Кафі і здійснювалося з початку 20-х до початку 30-х рр. XV ст. Монети з контрамаркою Кафи були також раніше знайдені на Тягині за визначенням В. Б. Пиворовича. Знахідки монет, і зокрема польської, швидше за все пов'язані із функціонуванням Тягинської митниці, існування якої відомо з писемних джерел.

Результати розкопок підтвердили міський характер городища, яке вважається одним з чотирьох найбільших золотоординських міст (Егоров 1985, с. 12; Ельников 2014, с. 94). Але існування золотоординських міст у Північному Причорномор'ї припиняється у 60—70-х рр. XIV ст., тоді як матеріали Тягинського городища, зокрема монетна колекція, свідчать про продовження існування населеного пункту і його розвитку у нових історичних умовах.

Дослідження 2018 р. були зосереджені головним чином на території фортеці і суттєво доповнили дані В. І. Гошкевича. Завдяки ортофотозйомці та геофізичним дослідженням 2018 р. (О. В. Манігда, О. В. Грабовська, М. М. Ієвлев, О. В. Чубенко) встановлено, що помітні на поверхні частини фортеці займають площу 0,73 га (рис. 5). Периметр укріплення 378 м «Загальна площа археологічного комплексу Тягин — поверхня плато до початку схилів разом з укріпленнями становить 17,55 га» (Манігда, Грабовська 2018, с. 29). У процесі розкопок відкрита частина зовнішньої стіни фортеці (рис. 6), контрфорс та залишки кам'яної будівлі, від якої збереглися фрагменти архітектурно-будівельних конструкцій із слідами обробки та декору. Можливо це розвалини будинку митниці, прикрашеної декоративними деталями. До того ж, батиметричні дослідження (М. М. Ієвлев, О. В. Чубенко) довели наявність двох пристаней, місце знаходження переправи через р. Дніпро та вежі біля неї, а також місце розташування моста через старе русло ріки (Ієвлев, Чубенко 2018, с. 45).

Колекція артефактів доповнена знахідками речей, які мають аналогії серед предметів литовського походження Це насамперед наконечники арбалетних болтів та їх фрагменти (12 одиниць), характерних для озброєння XIV—XV ст., подібні яким знайдені на городищах Литви (Виткунас, Забела 2017, с. 75). Серед колекції

престижного посуду сграфіто знайдений уламок із фрагментом напису, аналогії якому не відомі у Північному Причорномор'ї. Доповнена і монетна колекція. До неї увійшли монетні знахідки з фортеці та городища. Серед знахідок на території фортеці монети Золотої Орди з тамгою, характерною саме для генузько-татарських монет 1420—1440 рр., що відповідає часу існування фортеці князя Вітовта. Крім того, зустрічаються монети Кримського ханства другої половини — кінця XV ст., що відповідає другому періоду існування фортеці після розбудови фортеці ханом Менглі-Гіреєм у 1492 р. За межами фортеці на городищі знайдений коронний гріш 1621 р. польського короля Сигизмунда III (1587—1632) та монета Кримського ханства другої половини XVII — XVIII ст., що можливо засвідчує наступний етап функціонування городища.

Інтерпретація. За площею та плануванням Литовська фортеця князя Вітовта належить до невеликих оборонних споруд, відомих в різних частинах Європи: від Балтії до Балкан. У тому числі у Молдові, Греції Малої Азії. За планом (рівнобедрений трикутник) її можна зарахувати до фортець константинопольського типу, характерних для усїєї європейської території ще у XIII—XIV ст. Якщо екстраполювати на Литву, саме таке планування характерне для Неменчинського замку (Виткунас, Забела 2017, с. 69), багатьох фортець Молдови та Північного Причорномор'я (Білгород-Дністровська фортеця).

Рис. 5. План фортеці Тягин (за результатами досліджень 2018 р.)

Рис. 6. Фрагмент зовнішньої стіни фортеці Тягин

На площі фортеці зафіксовано також контури укріпленя трапецієподібної форми, які перетинають структури фортеці більш раннього часу (рис. 5). Цілком можливо, що це наслідки спорудження Нової фортеці Менглі Гірея, який ставив свої «містечка» на місці більш давньої фортифікації, як, наприклад, в Очакові. Крім того, вищезгадані монети Менглі Гірея як раз знайдені в межах Нової фортеці Тягиня.

Перший пояс укріпленя, оскільки за периметром острова проглядається залишки ланцюгу кам'яниць, практично оточує простір навколо фортеці на відстані. Можливо, ми маємо справу або із містом, оточеним кам'яними стінами, що за структурою є характерним для такої пам'ятки як Очаків, або із оборонним комплексом, який нагадує деякі риси ранньої структури Білгород-Дністровської фортеці: цитадель та зовнішній пояс кам'яних укріплень. До того ж, за попередніми обстеженнями залишків кам'яних стін Тягинського городища, тут помітні абриса кам'яних споруд, що нагадують вежі. Утім остаточно вирішити питання щодо типу планування, хронологічних етапів існування фортеці Тягиня, її конструктивних відмінностей на кожному етапі, буде можливим лише після повного розкриття залишків фортеці та розкопок можливої лінії фортифікації.

Розкопки Тягинського комплексу- городища та фортеці засвідчують синкретичність матеріальної культури, головні компоненти якої відповідають особливостям культури так званого Золотоординського часу, її спадкоємця на території Північного Причорномор'я — Кримського ханства та Литви. Саме цю особливість підкреслюють речі литовського походження (браслет, накладки на гаманці, арбалетні болти та деякі елементи торовтики). Що стосується накладок, вони репрезентують частину побутової культури литовського етносу. Ними прикрашалися гаманці різних типів, знайдені на багатьох пам'ятках Литви, зокрема під час розкопок Нижнього замку палацу литовських королів у Вільнюсі, інших замків. Так, лише у шарах XIV—XV ст. Нижнього замку Великих князів литовських серед 10 тис. шкіряних виробів знайдена велика кількість гаманців, які використовувалися не лише для збереження грошей і мали надзвичайно широке розповсюдження. Гаманці були прикрашені різноманітними накладками різних типів. На одному гаманці могли бути накладки різних типів. Вони є масовою знахідкою у могильниках XIV—XVI ст. і були невід'ємною частиною культури литовців різного соціального статусу. При цьому, як свідчать поховання у могильниках гаманці були частиною і чоловічого і жіночого костюму. Повна аналогія накладці з бронзи, знайденої у Тягині є у матеріалах могильника Діктарай, більша частина якого датується XIV—XVI ст. (Urbanavičiene 1995, s. 184, 35 pav., 1). При цьому фрагмент виробу з

цього могильника демонструє яким чином була прикріплена накладка на гаманець. У цілому, шкіряні гаманці та торби з накладками різних типів: поясні, сакви (перекидні через плече) та інших різновидів були широко розповсюджені у Європі, Азійських країнах, але їх крій та декоративні деталі відрізнялися за регіональними і культурними особливостями. Вологі ґрунти Литви та інших країн Балтії, Скандинавії та інших районів Європи сприяють збереженості виробів у майже оригінальному стані, що в свою чергу забезпечує можливість пошуку аналогій відповідних знахідок для регіонів, де не має таких сприятливих умов для збереженості артефактів. Важливою ознакою наявності литовського етнокультурного компонента, можливо за перебуванням у Тягині литовських купців або чиновників литовського походження. Цікавим фактом є і те, що накладки були знайдені за межами фортеці в різних частинах городища, що певним чином свідчить про можливе існування єдиного комплексу пам'яток: городища і фортеці за часів входження до території Великого князівства Литовського і Руського.

Висновки. Матеріальна культура Південної частини князівства, відповідала особливостям синхронних пам'яток Північного Причорномор'я, спільні риси якої є і в Білгороді-Дністровському і в Очакові, але відзначалася і специфікою контактного середовища з Литовськими землями. З іншого боку, надзвичайно важливим фактором цього часу була спадкоємність від Київської Русі та продовження існування Південноруських князівств у спільній федеративній державі — Великому князівстві Литовському і Руському. В середині XV ст. кордони Київського князівства «йшли вниз по Дністру до його гирла — лиманом повз Очаків, до гирла Дніпра, і далі до Тавані» (Івакін 1998, с. 282). Специфіка розвитку колишніх давньоруських земель цього часу за необхідності захисту кордонів сприяла становленню нової військової сили — козацтва, новим тенденціям державотворення середньовічної України.

Подяки. Визначення всіх монет з розкопок 2016—2018 рр. здійснив к. і. н. Г. О. Козубовський, за що висловлюємо йому щиро подяку.

Висловлюємо глибоку подяку Голові Культурного центру Україна—Литва Н. Бімбірайте, Міністерству Закордонних Справ Литовської Республіки, Посольству Литовської Республіки в Україні та особисто Надзвичайному і Повноважному послу Литовської Республіки в Україні М. Януконісу, Почесному консулу Литовської Республіки у Херсоні В. Попову.

* Результати досліджень викладені у попередній публікації згідно умов Проекту Культурного центру Україна—Литва «Захист історичної спадщини України та Литви на території Херсонської області», що фінансувався з коштів Програми розвитку співробітництва

та підтримки демократії МЗС Литовської Республіки: На розі двох світів. Історична спадщина України та Литви на території Херсонської області (колектив авторів: С. О. Біляєва, О. В. Грабовська, К. С. Гуленко, М. М. Ієвлев, О. В. Манігда, О. Є. Фіалко, О. В. Чубенко). Київ; Херсон. Видавництво Гілея, 2018.

ЛІТЕРАТУРА

Біляєва, С. О. 2012. *Слов'янські та тюркські світи в Україні (з історії взаємин у XIII—XVIII ст.)*. Київ: Університет «Україна».

Біляєва, С. О., Фіалко, О. Є. Гуленко, К. С. 2017. Археологічні дослідження поселення біля с. Тягинка у 2016 р. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, 26, с. 495-502.

Виткунас, М., Забела, Г. 2017. *Городища балтов: неизвестное наследие*. Вильнюс: Литовское археологическое общество.

Гошкевич, В. И. 1916. *Раскопки на острове против м. Тягинки. Летопись Херсонского музея за 1914 г.* Херсон: Переправа типо-литография С. Н. Ольховикова и С. А. Ходушина.

Егоров, В. Л. 1985. *Историческая география Золотой Орды в XIII—XIV в.* Москва: Наука.

Ельников, М. 2014. Золотоординські міста Нижнього Подніпров'я і Північно-Західного Приазов'я: ступінь та перспективи дослідження. *Наукові записки*, 20: Історичні науки. Тематичний випуск: Синьоводська битва 1362 року в контексті середньовічної історії Східної Європи, с. 89-97.

Івакін, Г. Ю. 1998. Київ доби Олельковичів. В: Моця, О. П. (ред.). *Історія Русі-України*. Київ: ІА НАНУ, с. 281-288.

Тесленко, І. Б. 2018. Виробництво полив'яного посуду в Криму за часів Улуг Улусу. *Археологія і давня історія України*, 4 (29), с. 7-83.

Федоров-Давыдов, Г. А. 1966. *Кочевники Восточной Европы под властью золотоордынских ханов. Археологические памятники*. Москва: МГУ.

Шлапак, М. 2001. *Белгород-Днестровская крепость. Исследования средневекового оборонного зодчества*. Кишинев: ARC.

Finkel, C., Biliaieva, S., Ostapchuk, V. 2008. Historical-archaeological investigations in Akkerman (Bilhorod-Dnistrovsky) fortress, Ukraine, 2008. *Anatolian archaeology*, 14, s. 8-10.

Kunciene, O. 1979. Sarių senkapis. *Lietuvos archeologija*, 1, s. 76-100.

Urbanavicius, V., Urbanaviciene, S. 1988. Archeologiniai tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 6, s. 9-63.

Urbanaviciene, S. 1995. Dictarų kapininas. *Lietuvos archeologija*, 11, s. 169-106.

REFERENCES

Biliaieva, S. O. 2012. *Slov'ianski ta tiurkski svity v Ukraini (z istorii vzaemyn u XIII—XVIII st.)*. Kyiv: Universytet «Ukraina».

Biliaieva, S. O., Fialko, O. E., Gulenko, K. S. 2017. Archeologichni doslidzhennia poseleennia bilia s. Tiaginka u 2016 r. *Novi doslidszhennia pamiatok kozatskoy dobi v Ukraini*, 26, s. 495-502.

Vitkunas, M., Zabela, G. 2017. *Gorodishcha baltov: neizvestnoe nasledie*. Vilnius: Litovskoe arkheologicheskoe obshchestvo.

Goshkevich, V. I. 1916. *Raskopki na ostrove protiv m. Tiaginki. Letopis Hersonskogo muzeya za 1914 g.* Herson: Pervaya tipo-litografiya S. N. Olhovichova i S. A. Hodushina.

Egorov, V. L. 1985. *Istoricheskaya geografiya Zolotoy Ordy v XIII—XIV v.* Moskva: Nauka.

Elnikov, M. 2014. Zolotoordinski mista Nizhnyogo Podnirovyia i Pivnichno-Zahifnogo Priazovya :stupin ta perspektivi doslidzhennya. *Naukovi zapiski*, 20: Istorichni nauki. Tematichny vipusk: Sinyovodska bitva 1362 roku v konteksti serednyovichnoy istorii Shidnoy Evropi, s. 89-97.

Ivakin, G. Yu. 1998. Kyiv dobi Olelkovichiv. In: Motsia, O. P. (ed.). *Istoria Rusi-Ukraini*. Kyiv: IA NANU, s. 281-288.

Teslenko, I. B. 2018. Vyrobnitstvo polivyanogo posudu v Krimu za chasiv Ulug Ulusu. *Arheologiya i davnya istoriya Ukraini*, 4 (29), s. 7-83.

Fedorov-Davidov, G. A. 1966. *Kochevniki Vostochnoy evropi pod vlastiu zolotoordynskikh hanov. Arheologicheskiye pamiatniki*. Moskva: MGU.

Shlapak, M. 2001. *Belgorod-Dnestrovskaya krepost*. Kishinev: ARC.

Finkel, C., Biliaieva, S., Ostapchuk, V. 2008. Historical-archaeological investigations in Akkerman (Bilhorod-Dnistrovsky) fortress, Ukraine, 2008. *Anatolian archaeology*, 14, s. 8-10.

Kunciene, O. 1979. Sarių senkapis. *Lietuvos archeologija*, 1, s. 76-100.

Urbanavicius, V., Urbanaviciene, S. 1988. Archeologiniai tyrimai. *Lietuvos archeologija*, 6, s. 9-63.

Urbanaviciene, S. 1995. Dictarų kapininas. *Lietuvos archeologija*, 11, s. 169-106.

S. O. Biliaieva

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE SETTLEMENT AND FORTRESS TIAGIN: SOME RESULTS AND PROBLEMS

The article is devoted to the results of the archaeological investigations of the south part of the Lithuanian-Russ frontiers with the Golden Horde possessions. The place of excavation the fortress Tiagin and settlement of the city type nearby it. The fortress was built by prince Vitovt at the end of XIV — at the beginning of XVth century. Besides of fortification there was a very important custom, known from written records. The first works on this monument were provided in 1914 y, by V. I. Goskevich. Then, some archeologists have been working there, but such monument needed in the special attention and long time excavation. In the course of our investigation in the season of 2016—2018 the very interesting results were obtained. For the first time the artifacts of Lithuanian material culture were found. There were bracelet, and decorative details for leather bags. Besides of it, silver, bronze and copper coins of the end of the XIV — of the first quarter of the XVth century were found also. The most of them were Tatar's coins, and one — Polish. It support the important place of international trade and integration process in the culture of this period from North to south of Europe.

Keywords: South frontier, Tiagin's custom, the excavation of the settlement, Lithuanian material culture, Golden Horde.

Одержано 7.10.2018

БІЛЯЄВА Світлана Олександрівна, доктор історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр. Героїв Сталінграда 12, Київ, 04210, Україна, svitbil@ukr.net.

BILIAIEVA Svitlana Oleksandrivna, Doctor of Historical Sciences, Senior Researcher, Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine, Heroiv Stalingradu ave. 12, Kyiv, 04210, Ukraine, svitbil@ukr.net.